

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра „История на философията”

Лидия Боянова Кондова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

на тема: „Лайбниц и проблемът за органичното тяло”

за присъждане на образователна и научна степен

„Доктор по философия”

Направление:

2.3. Философия

(История на философията. Немска класическа философия)

Научен ръководител:

проф. д-р Димитър Денков

София, 2018

Дисертационният труд е обсъден и одобрен за насочване към защита на заседание на катедра „История на философията” към Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”, проведено на 18 януари 2018 г.

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на в зала на Софийския университет „Св. Климент Охридски” пред жури в състав:

проф. дфн Стилиян Йотов, СУ „Св. Климент Охридски” – председател

проф. д-р Димитър Денков, СУ „Св. Климент Охридски”

проф. д-р Христо Годоров, НБУ

проф. дфн Веселин Петров, БАН

проф. д-р Росен Люцканов, БАН

Дисертационният труд е с обем 224 страници. Състои се от увод, теоретичен обзор, три глави и заключение. Библиографията съдържа 225 заглавия на български, английски, френски, немски и руски език, както и 3 многотомни издания събрани съчинения на френски, немски и латински език.

Съдържание на автореферата

Съдържание на дисертационния труд	3
Увод	5
Актуалност и мотивация	5
Предмет	7
Цел и задачи	9
Методология.....	10
Теза	10
Теоретически обзор	11
Първа глава: Единството на органичното тяло	13
Формалният принцип	13
Материалният принцип	15
Втора глава: Активността на органичното тяло	17
Формалният принцип	17
Материалният принцип	19
Трета глава: Познаваемостта на органичното тяло	21
Теоретическото познание.....	21
Практическото познание	22
Заклучение	25
Приноси	30
Публикации	31
Статии	31
Изнесени доклади	31
Преводи.....	32
Библиография	33
Първична литература	33
Вторична литература	43

Съдържание на дисертационния труд

Увод	3
Актуалност и мотивация.....	3
Предмет.....	6
Цел и задачи.....	8
Методология.....	9
Теза.....	9
Теоретически обзор	11
Първа глава: Единството на органичното тяло	29
1. Формалният принцип.....	30
1.1. Историко-философски контекст.....	31
1.2. Онтология.....	40
1.2.1. Нетелесната субстанция.....	40
1.2.2. Телесната субстанция.....	46
1.2.3. Онтологическите обяснения.....	58
Изводи.....	64
2. Материалният принцип.....	66
2.1. Историко-философски контекст.....	67
2.2. Онтологическа „анатомия”.....	71
2.2.1. Понятието за органично тяло.....	71
2.2.2. Органичното тяло и агрегатът.....	75
2.2.3. Естествените и изкуствените машини.....	78
Изводи.....	84
Втора глава: Активността на органичното тяло	87
1. Формалният принцип.....	88
1.1. Историко-философски контекст.....	89
1.2. Динамика.....	95
1.2.1. Сила и движение.....	95
1.2.2. Силите на телесната субстанция.....	99
1.3. Телеология.....	102
1.3.1. Телеологичната основа на света.....	104
1.3.2. Функционалната йерархия и програмата на действие.....	106
Изводи.....	110

2. Материалният принцип.....	112
2.1. Историко-философски контекст.....	113
2.2. Физиология.....	115
2.2.1. Машината на квазивечното движение.....	115
2.2.2. Основни физиологически процеси.....	118
2.3. Етология.....	129
2.3.1. Рецептивност.....	129
2.3.2. Поведение.....	132
2.4. Лайбниц и съвременната философия на биологията.....	134
Изводи.....	139
Трета глава: Познаваемостта на органичното тяло.....	141
1. Теоретическото познание.....	144
1.1. Историко-философски контекст.....	145
1.2. Философия на медицината.....	147
1.2.1. Институцията на медицината.....	151
1.2.2. Медицината като наука.....	153
1.2.3. Учението за метода.....	157
Изводи.....	166
2. Практическото познание.....	168
2.1. Историко-философски контекст.....	169
2.2. Приложна медицина.....	172
2.2.1. Рационализъм и емпиризъм.....	172
2.2.2. Човешкото и животинското тела.....	175
2.2.3. Практики с органичното тяло.....	178
Изводи.....	193
Заключение.....	195
Приноси.....	202
Публикации.....	203
Статии.....	203
Доклади.....	203
Преводи.....	204
Библиография.....	205
Първична литература.....	205
Вторична литература.....	215
Декларация за оригиналност.....	224

Увод

Актуалност и мотивация

Съдбата на Лайбницовото философско наследство е такава, че неговите трудове се появяват в различни моменти от историята и по този начин възпрепятстват възможността да се формира коректна интерпретация на системата. Едва през 1926 г. с първия издаден том от Академичното издание на съчиненията на Лайбниц на Берлинската академия на науките става възможен достъпът на изследователите до оригиналните и внимателно транскрибирани и датирани текстове. Богатият архив на неговото писмено наследство е разделен на осем поредици и към днешна дата е позициониран в четири основни центъра: Хановер, Мюнстер, Потсдам и Берлин.

И все пак, макар за изминалите почти 100 години от публикуването на първия том от Академичното издание достъпни да стават голяма част от Лайбницовите съчинения, цялостният проект е все още в своята начална фаза. Особено впечатление тук прави едва наченатото транскрибиране и издаване на поредица VIII, където публикуваните текстове са до 1676 г., както и незавършеността на проекта по издаване на поредици III (до 1701 г.) и II (до 1700 г.), като те засягат съответно Лайбницовите математически, естествонаучни, медицински и технически съчинения, както и неговата философска кореспонденция – един от основните източници за нови и досега неизследвани факти във връзка с някои от най-проникновените му философски учения.

Това мотивира огромния изследователски интерес на съвременните тълкуватели към въпросите за телесната субстанция, органичното тяло и като цяло към функцията на категорията за живо в рамките на тази философска система. Обосновавайки се върху последните транскрибирани текстове от издадени и дори все още неиздадени тонове от Лайбницовия архив, те разработват нови модели за мислене на неговата онтологическа структура и на мястото на органичното тяло в нея. Така под влиянието на повторното въвеждане на проблема за телесната субстанция от страна на Даниел Гарбър (*Лайбниц и фундаментите на физиката: Средните години*, 1985) се подема търсенето на реалистическа алтернатива на традиционно идеалистическата интерпретация, като съществен принос в тази насока осъществяват някои от водещите изследователи днес:

Мишел Фишан, Охад Нахтоми, Франсоа Дюшено, Джъстин Смит, Полин Фемистър и много други. Появата на нови и все още неизследвани текстове и липсата на кохерентност между твърденията в тях и традиционните интерпретации провокира естествения ход на изследователската традиция с оглед на претълкуването на онтологическите и гносеологическите фундаменти на тази философия.

Дисертационният труд е провокиран от два фактора, свързани с този научен контекст: (1) нуждата от нова трактовка на проблема в рамките на съвременната световна изследователска традиция и (2) липсата на тълкуване на това Лайбницово учение в българската научна общност. Основната мотивация на изследването е да представи начин на мислене на органичното тяло с оглед на публикуваните към днешна дата текстови документи, който да функционира като алтернативно решение на предизвикателствата, свързани с учението, и то с оглед на съвременния етап на неговата разработеност.

Предмет

Дисертационният труд засяга проблема за органичното тяло в рамките на Лайбницовото философско наследство. С оглед на така определения предмет в хода на изложението като доказателствена база се използват както класически текстови документи, така и такива, които са станали достъпни за научната общност през последните години. Успоредно с това се маркират и множество позиции на предшественици и съвременници на Лайбниц, които са от историко-философско значение за развитието на неговите възгледи; както и някои от най-новите изследователски стратегии за разбирането им.

Понятиен апарат

Като следствие от многообразието на обвързаните с учението за органичното тяло понятия, извлечени от собствено Лайбницовия категориален апарат, в дисертационния труд се използват различни класически лайбнициански термини, но и се въвеждат някои допълнителни с оглед на по-пълното разбиране на предмета на изследването. Поради тази причина се маркират основните фини различия в рамките на използвания понятиен апарат.

- ❖ **Организъм:** Понятието е част от Лайбницовия категориален апарат, но в рамките на последния притежава различно значение от това, което е характерно за съвременния естествен и научен език. Лайбниц обозначава с него наличието на порядък, на организираност в света и в природата като цяло, а не конкретния индивид. В тази връзка в изложението употребата на този термин се избягва.
- ❖ **Органично (живо) тяло:** Понятието се употребява с оглед на достъпността на значението му за съвременните читатели и липсата на конфликт при прилагането му спрямо тази философия. В тесен смисъл, под органично тяло се разбира всяка единица от съществуващия в пространство и време свят, която притежава единство благодарение на това, че се категоризира като одушевено тяло, т.е. като обединение на душа и тяло.

- ❖ **Телесна (хилеморфична) субстанция:** Понятието е класическа Лайбницова категория не само от ранния и средния, но и от зрелия период от неговото философско развитие. С него се обозначава тази метафизическа единица, която е обединение на материален (тяло) и формален (душа) компонент и е индивидуална, уникална, активна и единна по силата на безкрайно вложената си структура и регулиращата нейната активност йерархия от цели. В рамките на един строг анализ „телесна субстанция” и „органично тяло” биха могли да функционират като синоними, но между тях е налично фино стилистично разграничение – докато правилната „естествена среда” за първото е метафизическото, за последното такава е по-скоро физическото изложение.
- ❖ **Жива субстанция (биологически атом):** Понятието е некласическа за Лайбницовия език категория, която в дисертационния труд функционира като синоним на „телесна субстанция”. То се въвежда с крайната цел да отрази един от основните резултати от изследването – реабилитацията на значението на понятието за живот с цел разбирането на учението за органичното тяло.
- ❖ **Машина на природата (естествена машина):** Класическо понятие от Лайбницовия категориален апарат, което отново е синоним на „органично тяло” и „телесна субстанция”, но употребата му в текстовите документи интуитивно предполага, че става въпрос за, с думите на Лайбниц, „голямото животно”, което е „видимо” за сетивата или за изследователските инструменти и се преживява феноменално като единен индивид. Така например немският философ е по-склонен да нарече човека, кучето или червея машина на природата, отколкото да използва това определение за клетката.

Цел и задачи

Основната цел на настоящото изследване е да формулира консистентно разбиране за органичното тяло в рамките на Лайбницовата философия посредством експлициране на богатото съдържание, което то придобива в нея, както и посредством посочване на някои от основните паралели, които могат да се прекарат между това схващане и съвременното ни понятие за живото. Това става възможно чрез анализ на фундаменталните аспекти на органичното тяло, засегнати в рамките на съответстващите им дисциплини. По-конкретно, задачите, които стоят пред настоящия труд, са две:

- (1) установяване на същинската реалност на органичното тяло посредством проверка на това доколко то удовлетворява двата критерия за субстанциалност – този за единството в рамките на онтологията и този за активността в дисциплините динамика, телеология, физиология и етология; и
- (2) експлициране на учението за метода на познанието на органичното тяло.

Първата задача се удовлетворява в Глави I и II от дисертационния труд, докато основният предмет на Глава III е осъществяването на втората задача. Всяка глава се състои от две основни секции, като в Глави I и II те се разграничават по линия на това дали акцентът е върху формалния, или върху материалния принцип на органичното тяло; докато Глава III засяга първо теоретическата страна на познанието за органичното тяло, за да се премине след това към практическата.

Колкото до общата рамка за разбирането на проблема за органичното тяло във връзка с Лайбницовото философско наследство, тя се осигурява от предхождащ останалите глави теоретически обзор на основните изследователски позиции с оглед на съвременната интерпретация на предмета.

Методология

От методологическа гледна точка извеждането на основните заключения от всяка една от 6^{-те} части се осъществява посредством анализ на текстовите документи и техния синтез съответно в по 3, т.е. общо 18, фундаментални твърдения за него. За постигането на тези резултати всяка част започва с изследване на историко-философския контекст, в рамките на който конкретното Лайбницово разбиране за органичното тяло се развива, и продължава предимно според метода на концептуалния анализ; макар на места да прави паралели между засегнатите възгледи и тези на останалите представители на епохата. По този начин изложението обединява два основни подхода: (1) историко-философския и (2) концептуално-съдържателния; като на базата на проучване на текстовите документи и различните им тълкувания в коментарната традиция за извеждане на основните заключения се използва аналитико-синтетичният метод на изследване.

Теза

Основната теза, която дисертационният труд отстоява, е, че Лайбниц притежава завършено учение за органичното тяло, в рамките на което единството (или индивидуалността) и активността (или развитието) са гарантирани от реалността на телесната субстанция, разбрана посредством метакатегорията живот като резултат от въвеждане на безкрайността от възможности в една крайна пространствено-времева рамка на реализираната възможност; а познаваемостта на това тяло се обосновава по линия на допускането на емпирическият метод на познание. Така се предизвикват два традиционни образа на Лайбниц – като метафизически идеалист и като гносеологически рационалист. При все това крайната цел не е отхвърлянето на тези тълкувания, ами по-скоро очертаването на тяхната граница на валидност като единствена интерпретативна стратегия, която може да обясни и превъзмогне противоречието между тези конструирани в традицията образи и последните публикувани оригинални съчинения на немския философ.

Теоретически обзор

Теоретическият обзор, който предшества съдържателната част от дисертационния труд, има за цел да послужи като специализирано въведение в проблематиката, фиксирайки основните предизвикателства, пред които едно изследване на Лайбницовото учение за органичното тяло необходимо се изправя.

Секцията започва с представянето на утвърдената в изследователската традиция обща онтологическа схема, в рамките на която се разграничават метафизическият свят на нетелесните субстанции, физическият свят на телата и математическият свят на идеалните обекти на съзнанието. В същото време се фиксират и двата критерия, които една същност трябва да удовлетвори, за да бъде призната за субстанция, а следователно и за реално съществуваща в рамките на Лайбницовата философия, а именно – критериите единство и активност. С оглед на тях се въвежда казусът за това дали Лайбниц е идеалист по отношение на тялото, т.е. дали отрича реалното съществуване на физическия свят, свеждайки го до чисто феноменален; или, напротив, успява да съхрани същинската реалност на тялото. В отговор на този въпрос се проследява един спектър от позиции, като целта на този обзор е да се обхванат възможно най-цялостно различните изследователски решения на основните предизвикателства пред кохерентността на общата онтологическа схема с оглед на появяващите се нови текстови документи.

Основният принцип, който ръководи последователността на представяне на изследователските позиции, е движението от традиционните идеалистически интерпретации по отношение на тялото към техните все по-реалистически алтернативи. В такъв ред се представят възгледите на Д. Ръдърфорд, Л. Стрикланд, Дж. Уипъл, Н. Джоли, П. Фемистър, Бр. Луук, Д. Гарбър, М. Р. Антогнаца, Гл. Харц, Дж. Смит, О. Нахтоми и М. Фишан. В края на секцията обзорът извежда нуждата от установяване на същинска онтология на тялото като субстанция, която онтология да не е напълно съвместима с монадологичната, за да не се достига отново до свеждането на органичното тяло до феномен на възприемащото съзнание или до агрегат, т.е. нещо вторично спрямо нетелесните субстанции. Без въвеждането на такова разбиране за телесната субстанция изобщо не може да се мисли Лайбницовата онтология, доколкото тя остава изолирани и

принципно необединими двата свята, които традиционно се мислят като притежаващи същинска реалност – светът на монадите и този на телата.

Първа глава: Единството на органичното тяло

Първата глава от съдържателната част от дисертационния труд има за крайна цел да докаже, че органичното тяло отговаря на първия критерий за субстанциалност в рамките на Лайбницовата философия – критерият за единство. За тази цел главата е по своя характер онтологическа и разработва понятието за телесна субстанция, чийто референт е най-малката единица от тази философия, която е носител на материален компонент. Двете главни секции се разграничават по линия на това дали акцентът е върху материалния, или върху формалния принцип на телесната субстанция.

Формалният принцип

Секцията започва с **историко-философски анализ**, в рамките на който се повдигат основните онтологически въпроси пред философите на ранното Ново време и класическите за епохата позиции се проследяват успоредно с хронологическото представяне на един традиционен възглед за развитието на Лайбницовата мисъл. Въз основа на появяващите се текстови документи, които подлагат на съмнение кохерентността на този „прогресистки” прочит за Лайбницовото философско развитие, се въвежда алтернативата на разбирането за него като за мислител, който е толерантен към всякакви възможни позиции, стига те да включват някаква степен на вероятност; което е напълно съобразно с осъществената от немския философ реабилитация на хипотетичното доказателство и на значението на категорията за вероятно в науката.

Съдържателно-концептуалният анализ в секцията започва с въвеждането на понятието за **нетелесна субстанция** и проследява основанията, които довеждат Лайбниц до утвърждаване на една монадологична картина за света. Основният проблем, който тази онтология има за цел да разреши, е този за безкрайната делимост на материята след отхвърлянето на атомизма; и немският философ го преодолява, въвеждайки монадите като нетелесни онтологически гаранتي за реалността.

Секцията продължава с представяне на една алтернативна онтология на **телесната субстанция**, разбрана като хилеморфично обединение на формален и материален принцип.

Въз основа на множество текстови аргументи от т. нар. „зрял” период от развитието на Лайбницовата философска мисъл се демонстрира, че нетелесната субстанция е нещо незавършено, само една част от живото, наред с материалния компонент. Същински съществуваща е само живата субстанция, сътворена като обединение на формален и материален принцип още от началото на света и неспособна да бъде разформирана, освен в случая на неговото пълно унищожение. Този жив атом е единство, но не по силата на това, че съдържа съвършена простота, ами по силата на това, че неговите два основни компонента са неделими в естествения ход на събитията.

Връзката между компонентите, която се придава на всяко съществуващо нещо от сътворяващото го абсолютно същество, се обяснява чрез въвеждането на метакатегорията „живот” като свързваща метафизическия свят на ентелехиите с физическия свят на телата, въвеждайки реалността или безкрайността на възможностите в една крайна пространствено-времева рамка на осъществената действителност. Това решение на казуса за обединението на телесното и нетелесното се оправдава чрез демонстриране на привидността на тяхната противоположност – тъй като еднакво принадлежат към йерархията на съществуващото, отвъд която са единствено двата полюса, т.е. абсолютното битие и абсолютното нищо, тялото и душата са изначално обединени и това обединение никога не е естествено разформирано; а тяхното противопоставяне е само вторичен продукт на анализа и то при пренебрегване на тази фундаментална онтологична рамка.

Последната част от секцията е посветена на изследването на функцията на **онтологическите обяснения** в рамките на Лайбницовата философска система и на въвеждането на един втори тип анализ, който да може да обхване в себе си това разбиране за органичното тяло като реално съществуваща жива субстанция, без да го свежда до нещо вторично спрямо монадите.

Абстрактният монадологически анализ на съществуващото изхожда от опита със света, отчита несъвършенството на физическите обекти и постулира нетелесните субстанции като единствените действително съществуващи онтологически единици. По този начин той функционира като идеализация на действителния свят и, съобразявайки се само със законите на разсъждението, отрича предпоставката за съществуването на телата, от която изхожда.

Организмичният анализ, от своя страна, тръгва по същия път, но спира при допускането на нетелесните същности, фиксирайки ги само като обяснение на емпирически необяснимото – феноменът на живота. Всяко нещо в света е сътворено като обединение на телесен и нетелесен принцип, като телесният е това, което може да се проучи в пространство и време като реализирана възможност, докато нетелесният е това, което може само да се допусне като безкрайност на възможностите. Така този анализ обединява това, което знаем за телесните субстанции, т.е. механическите характеристики на телесния им компонент в пространство и време, с най-добрата хипотеза за това, което не знаем за тях, а именно – основанието за реалността или единството и активността им предвид безкрайността на възможностите пред живота; и това е съобразно с разбирането за функцията на метафизиката като възможно най-цялостно обяснение на съществуващото с оглед на въпросите, чиито отговори не могат да се достигнат чрез изчисление.

По този начин секцията завършва с установяването на три основни **извода** по отношение на въпроса за онтологията на органичното тяло: (1) налични са два неприравними един към друг режима на философстване; (2) двата типа субстанции в Лайбницовата метафизика отговарят на критерия за единство; и (3) монадологията е по-скоро „фантастична приказка”, отколкото „трактат” за действителността.

С оглед на предизвикателствата, пред които се изправя кохерентността на монадологичния анализ, в дисертационния труд се установява следващото напредване според организмичния, където последен градивен елемент на съществуващото е телесната субстанция, разбрана като жив атом, като органично обединение на телесен или физически компонент и нетелесен или метафизически компонент или като единица на реалността, въведена в пространство и време.

Материалният принцип

Секцията, третираща единството с оглед на материалния принцип на телесната субстанция, започва с **историко-философски анализ**, който маркира основните предизвикателства пред мисленето на живото тяло в рамките на властващата механистична философия. Докато за повечето съвременници на Лайбниц животното се свежда до машина, за него всяко тяло съдържа някаква жизненост и живот; поради което се налага

обясняването на начина, по който нетелесният и телесният компонент на телесната субстанция съставят органичното тяло.

Съдържателната част от секцията започва с изследване на значението на понятието **за органично тяло**, като го определя като единно живо тяло, функциониращо и поддържащо се в живота благодарение на съвместната дейност на множество взаимосвързани органи, а не на просто разположени една до друга случайни части. Всяко нещо за Лайбниц е живо, но организирани се наричат само тези „големи тела”, при които всяка част е от същия съставен тип като цялото и е като орган, който на свой ред е единен организъм. Това е специфичната за живото тяло безкрайна вложена структура, която би могла да се сътвори само от абсолютното същество.

Секцията продължава, като показва по какъв начин тази специфична структура служи като принцип за **разграничаване на органичното тяло от агрегата и на естествената машина от изкуствената**. Докато агрегатът притежава единство само като феномен на възприемащото го съзнание, в органичното тяло то е следствие от специфичната му структура на вложеност. В зрялото учение за машините на природата Лайбниц допълва тази структура с учението за доминацията и подчинението, в ядрото на което заляга разбирането за йерархията от цели, на която вложените телесни субстанции се подчиняват. Така органичното тяло е единство, доколкото вложената му структура е изградена с оглед на една теологическа йерархия, т.е. доколкото действа като единство. Следователно разликата между изкуствената и естествената машина е качествена, а не количествена – това е разликата между крайното и безкрайното, между творението на човека и това на Бога.

Секцията завършва с посочването на три основни **извода** от изследването на онтологическата „анатомия” на органичното тяло: (1) отличителният му белег е неговата безкрайно вложена структура; (2) като принцип на неговото единство функционира доминантната субстанция; и (3) тя го обединява чрез активиране на една програма на действие.

След като телесната субстанция може да се разглежда като неделима с оглед на това, че нейната активност се извлича от един източник, Лайбницовите два критерия за субстанциалост са не само съвместими в рамките на анализа на онтологията на органичното тяло, но и взаимно се предполагат.

Втора глава: Активността на органичното тяло

Втората глава от дисертационния труд е посветена на изследването на това по какъв начин органичното тяло удовлетворява втория критерий за субстанциалността – този за единството. Тя отново е разделена на две секции във връзка с това дали фокусът е върху формалния, или върху материалния принцип, като в първата учението се изследва от гледна точка на динамиката и телеологията, а във втората – от гледна точка на физиологията и етологията.

Формалният принцип

Секцията започва с изследване на **историко-философския контекст**, като акцентът е върху механистическата философия на Новото време и нейната недостатъчност според Лайбниц като обяснение на активността в съществуващия свят. Определянето на тялото само като протяжна маса довежда в картезианската физика до формулирането на абстрактни закони, които са в противоречие не само с метафизиката, но и с опита; и това служи като основание за въвеждането на понятието за сила и за установяването на третиращата я наука – динамиката. Естествено следствие от това е и реабилитацията на целевите причини като единствени, способни да обяснят порива на надарените с иманентни сили тела.

Изследването на Лайбницовата **динамика** започва с прокарване на разграничение между движението като нещо относително и силата като основание за него и следователно – като нещо същински реално. Движенията на телата-агрегати са резултат от производни активни и пасивни сили, но като телесна субстанция органичното тяло е носител на основаващите ги първични такива. Телесната субстанция притежава вътрешна тенденция към промяна въз основа на формалния си принцип и към съпротивление въз основа на материалния си принцип, т.е. тя е субстанция само благодарение на това, че притежава първични активни и пасивни сили. Само обединението на активен и пасивен принцип прави единно цяло, докато без своето друго всеки един от тях се възприема от Лайбниц като нещо незавършено.

Телеологията в тази философска система се появява като пряко следствие от приемането на динамиката, тъй като при установяването на наличието на вложени във всяка една телесна субстанция първични сили се налага изследване на иманентните цели, към които те са насочени. Като сътворен от абсолютно същество целият свят е телеологически основан и, предвид съвършенството на Бога в знанието, мощта и благостта, неговата крайна цел е достигането на най-висшето възможно съвършенство. Така ограниченията в съвършенството на всяка сътворена същност са следствие от функцията ѝ на само част от грандиозния проект за най-добрия възможен свят. Благодарение на наличието на иманентни цели във всяка една телесна субстанция обаче става възможно всяко нещо да прогресира към още по-голямо съвършенство и така да допринася за цялостния проект. Така най-характерната особеност на живото е способността му да си поставя цели и да ги постига чрез акумулираща всяко негово действие естествена тенденция към съвършенство, като ограничението на това развитие е следствие от нуждата то да е съобразно с това на всяко друго създание в сътворения свят. Тази тенденция е т.нар. програма на действие, свойствена за всяка индивидуална субстанция и диктуваща измененията и кога те ще произтекат. Тя се задава от доминантната субстанция и се осъществява с оглед на една функционална йерархия, в рамките на която *телосът* на индивида се състои от множество суб-програми, генерирани от безкрайните вложени една в друга субстанции. Така при сътворението Бог урегулира всяко нещо като насочено към своето съвършенство и така – към съвършенството на целия свят, – чрез установяването на безкрайна вложена структура и йерархия от цели във всяка телесна субстанция.

Така изследването на органичното тяло с оглед на динамиката и телеологията довежда до три основни **извода**: (1) отличителната черта на всяко нещо в света е неговата активност или наличието на целенасочени сили в него; (2) в рамките на динамиката наличието на първични сили разграничава субстанцията от агрегата, докато в рамките на телеологията такава функция изпълнява способността на субстанцията да задава собствените си цели с оглед на общия *телос* – стремежа към съвършенство; и (3) органичното тяло е субстанция, тъй като безкрайно вложената му структура действа като единство посредством първични сили и според една телеологическа йерархия.

Следователно телесните субстанции са винаги действащи и съобразно вложената си структура те действат съвместно в името на една обща цел – добруването или съвършенството на индивида.

Материалният принцип

Изследването на **историко-философския контекст**, в който се разгръщат Лайбницовите разбирания за физиологията и етологията, проследява основните възгледи на властващия механизъм и на противопоставящия му се в епохата на Новото време витализъм. Доколкото тази опозиция може да се разглежда като резултат от противопоставянето на структурната и функционалната интерпретация на органичното тяло, Лайбниц не може да се разглежда в пълния смисъл на думата като представител нито на едното, нито на другото направление. Напротив, неговите възгледи предполагат нуждата от обединението на най-доброто от тези две хипотези за обяснение на активността в органичното тяло.

Балансирайки между двете позиции, с оглед на **физиологията** Лайбниц разглежда индивида като машина на квазивечното движение, където кръговратът на динамични микрочастици в кръвоносната, нервната и лимфната системи се мисли по аналогия на хидравличните, пневматичните и пироболничните процеси, известни от механистичната философия; но самият стремеж към съхраняване в живота се интерпретира с оглед на вложения в създаването *телос*. Така се обясняват основните физиологични процеси – самозахранване (храносмилане), самоподдържане (кръвообращение), самодвижение (мускулно съкращение) и възпроизвеждане.

Значението на средата като източник на ресурси за съхраняването на живота и продължаването на вида довежда до следващата нужда от проучване на Лайбницовите схващания за поведението на органичното тяло, т.е. на неговата **етология**. Необходимо условие за изпълняването на тези основни цели на индивида е наличието на някакъв тип рецептивност или механизъм за получаване на информация от средата за това какво може да функционира като средство и какво – като препятствие пред постигането им. След установяването на статуса на срещнатия обект индивидът реагира, избирайки подходяща реакция от серията специфични за своя вид естествени движения. Така в характерното за

конкретен индивид движение се обединяват задаваната от доминантната субстанция телеологическа програма на действие, невронните събития в тялото и наблюдаемостта поведение. Неуспехът в постигането на целта е следствие от наличието на конкурентни цели или от погрешната преценка на срещнатите в средата обекти.

Секцията завършва с проследяване на възможните **паралели** между схващането на Лайбниц за активността на индивида и възгледите за нея на съвременната философия на биологията. В съвременността се търси балансът между схващането за живото същество като отворена система, противопоставяща се на ентропията чрез приемане на енергия от средата, и това за неговата автопойетичност или неговата способност да поражда собствените структури и операции, която в един функционален смисъл е „затваряне”. По същия начин и Лайбницовото учение за машината на квазивечното движение цели да определи органичното тяло по отношение на напрежението между самодостатъчността и зависимостта от средата.

Следователно изследването на физиологията и етологията в рамките на Лайбницовата философска система довежда до три основни **извода**: (1) посредством физиологичните процеси машината на природата успешно се самоподдържа в живота; (2) контактът на органичното тяло със средата следва да се мисли като обмен на информация и енергия; и (3) Лайбницовото схващане за активността на живото в неговата среда е модерно в смисъла на съобразно с възгледите на съвременната философия на биологията.

Следователно с края на секцията се завършва претълкуването на Лайбницовата философия с оглед на установяването на субстанциалността на телесната субстанция, а така – и на същинската реалност на органичното тяло. По този начин се преминава към формулирането на една гносеология, която да може да отговори на така представеното проблемно поле на познанието.

Трета глава: Познаваемостта на органичното тяло

Третата глава от дисертационния труд е посветена на Лайбницовото разбиране за познаваемостта на органичното тяло с оглед на основната цел на цялото знание за сътворения свят – подобряването на условията на живот на човека. Мотивирайки научния прогрес по този начин, немският философ се позиционира в рамките на една класическа ренесансова традиция, която има отчетлива приемственост във философията на Новото време и се проявява особено ясно в реабилитацията на опитното познание за света.

И все пак, тъй като Лайбниц е последовател на двустранните подходи, обединяващи в хармонично единство привидно противоречащите страни, той търси средния път между теорията и практиката. Поради тази причина третата глава от дисертационния труд засяга неговите схващания и за теоретическата, и за практическата страна на човешкото познание за органичното тяло.

Теоретическото познание

Историко-философският анализ, въвеждащ в секцията за теоретическото познание на органичното тяло, започва с фиксиране на един характерен белег за Новото време – увереността на голяма част от неговите представители в нуждата от обединение на философията с медицината. Поради тази причина много от възгледите за познанието на живото в епохата са повлияни от класическите антични възгледи на Аристотел и Гален.

Лайбниц е един от най-ярките поддръжници на идеята, че **медицината трябва да се свърже с философията**, за да може да се развие по-нататък. По този начин той оправдава стремежа си да допринесе за развитието на тази „най-важна от всички земни науки” дори въпреки липсата на специализирано образование или практическа опитност в експериментирането и в третирането на органичното тяло. Аргументите му в защита на философията на медицината биха могли да се класифицират в три основни групи с оглед на ползите от нея: (1) за институционализирането на медицината, (2) за осигуряването на теоретичната ѝ рамка и (3) за установяването на нейната методология.

Верен на разбирането за холизма на познанието или за него като колосален проект, в рамките на който всеки трябва да допринесе с каквото може и в който всяка една дисциплина има своето място и значение, Лайбниц настоява за нуждата от добра **институционална уредба** и от уважение на труда на всеки учен, допринасящ за опознаването на същността на живото тяло. В тази връзка в завършената **наука** за него следва да се обединят априорното и апостериорното познание, модалностите на разума и опита и методите анализ и синтез. Така се въвежда и въпросът за нуждата от обединение на рационалистическия и емпирическият методи на познание в името на крайната цел по усъвършенстване на медицината, разбрана по времето на Лайбниц широко като обединение на дисциплините от домейна на съвременната биология.

Докато априорният **метод** е винаги сигурен, но е по-трудно приложим при изследването на сътворения свят, заключенията на апостериорния притежават само висока правдоподобност, но са по-лесно достъпни. Индуктивните истини, до които се достига чрез последния, т.е. посредством анализ на данните от наблюденията и експериментите, формират за Лайбниц ядрото на един „временен емпиризъм“, който очаква рационалистическо потвърждение или корекция. Така се поставя под съмнение разбирането за Лайбниц като краен привърженик на рационализма – поне по отношение на науките за живота степента на неговата отдаденост към рационализма остава под въпрос.

Следователно секцията за теоретическото познание на органичното тяло завършва с фиксирането на три основни **извода**: (1) прогресът в медицината е възможен единствено при третирането на познанието за органичното тяло като холистично цяло; (2) философията играе ключова роля в развитието на медицината на тази наука; и (3) последното основание за нуждата от изграждане на медицинска теория е фактът, че само тя може да зададе правилното направление на приложната медицина.

Практическото познание

Историко-философският анализ на секцията за практическата страна на познанието за органичното тяло проследява значението на въведения от Френсис Бейкън хипотетико-дедуктивен метод за епохата на Новото време. Тази тенденция е напълно съобразна с идеала на епохата по относителна самостоятелност спрямо традиционните

наследени вярвания и оказва силно влияние върху Лайбниц, тъй като той напълно възприема идеята на френския си предшественик, че знанието е сила, която необходимо трябва да има практическа употреба.

Влиянието на Бейкън се проявява също така и на равнището на **методологията** на познанието на органичното тяло, доколкото Лайбниц също като него настоява за нуждата от обединение на усилията на практиците, осъществяващи реални експерименти, и теоретиците, достигащи до основанията за явленията в съществуващия свят. Така именно се аргументира нуждата от допускане на един „временен емпиризъм” по отношение на познанието на органичното тяло.

Приемайки наличието на тясна **аналогия** между човешкото тяло и всяко едно друго органично такова, Лайбниц по същество допуска възможността за развитие на медицината с помощта на приложение на емпирическият метод спрямо много по-голяма група обекти на изследването. Той едновременно с това улеснява експериментаторите, отхвърляйки наличието на каквото и да е морално задължение на човека към животните.

Така се преминава към различните конкретни **практики** с органичното тяло, целящи изследването му или изпробването на ефективността на различните познати на епохата на Новото време лечения. Те се разделят най-общо в два класа, а именно – наблюдение и експеримент. Към наблюдението спадат проследяването на физическото развитие, нормалните и патологични процеси в тялото, както и събирането на статистически данни за населението като цяло. Сред основните експериментални практики, които Лайбниц проблематизира, са дисекцията, вивисекцията, използването на хирургични разрези, изпробването на ефекта от вливането на различни субстанции в кръвта, кръвопреливането (включително между различни видове), употребата на очистителни и медикаменти, както и ефективността на емоционалната стимулация за предизвикване на физиологични следствия. С оглед на етическата страна от тези практики Лайбниц допуска всякакъв вид третиране на телата на животните и е особено открит към експериментирането с човешкото тяло, стига то да не влече след себе си реална опасност за живота на пациента.

Следователно секцията за практическото познание на органичното тяло достига до следните основни **изводи**: (1) Лайбниц до голяма степен приема бейкънианския хипотетико-дедуктивен метод на познанието в сферата на науките за живота; (2) значението на практическото познание за органичното тяло при него се оправдава по линия на

значението на медицината за благо на човечеството; и (3) немският философ има чисто теоретически основания да защитава моралната свобода в различните изследователски и медицински практики.

По този начин изследването на практическата страна на познанието за органичното тяло завършва с признаването на един чисто контекстуален факт, а именно – че Лайбниц оценява съвременната ситуация, в която тази най-важна от науките за земния свят дисциплина се намира, и се съобразява с нея, когато се опитва да насочва и регламентира следващото ѝ развитие. Този факт оправдава заключението, че като учен той е на първо и основно място загрижен за актуалната приложимост на познанието в настоящия момент и с оглед на настоящите условия, а не просто абстрактен теоретик, разглеждащ науката като нещо само по себе си, което трябва да се съобразява с принципите на формалната логика, но не и с актуалната фактическа действителност.

Следователно това заключение позволява да се постави под въпрос неговият традиционен образ като образцов пример за ранномодерен представител на рационализма: дори да приема значението на вродено познание, немският философ открива ролята на науката единствено в реалното подобряване на човешкия живот „тук и сега“ и така поне в рамките на науките за живота отстоява значението на всяко знание, независимо от това как е достигнато, стига да работи и да дава резултат.

Заклучение

В предговора към своето *Критическо представяне на философията на Лайбниц* от 1900 г. Бърtrand Ръсел маркира един от най-отличителните белези на тълкувателната традиция на Лайбницовото философско наследство – нейната зависимост от историята на откриването, транскрибирането, датирването и издаването на оригиналните съчинения. Тъй като проектът на Берлинската академия на науките е в един междинен етап и се очаква да продължи приблизително още едно столетие, начинанието по формулиране на завършен образ на Лайбницовото учение за органично тяло към настоящия момент може да има само предварителен характер и в този смисъл той следва да бъде верифициран или опроверган в хода на следващите десетилетия.

И все пак представянето на такава интерпретация на този етап се изисква от самия ход на историята на философията, доколкото вече може да се твърди, че са събрани достатъчно текстови аргументи за претълкуването на традиционния образ на философа Лайбниц. Така следващите текстове, които ще станат достъпни за научната общност, ще могат да се мислят не само с оглед на традиционната рамка, но и на една алтернативна обща структура, и по този начин да се разглеждат като аргументи в полза на една от двете позиции; като не се изключва възможността да се установи и трета такава. По този начин няма да се налага да се търсят обяснения на това защо новопубликуваните съчинения не са съобразни с ортодоксалния прочит на тази философия.

Проектът по претълкуване на традиционния образ на Лайбниц е наченат още преди няколко десетилетия и е активно обогатяван и защитаван в рамките на труда на едни от най-проникновените и изтъкнати съвременни изследователи на неговото философско наследство – Даниел Гарбър, Мишел Фишан, Охад Нахтоми, Франсоа Дюшено, Полин Фемистър, Глен Харц, Джъстин Смит и множество други. Това служи като оправдание за търсенето на нов начин на мислене на философията на Лайбниц по отношение на проблема за органичното тяло – възможността той да се впише в една изследователска традиция, която е, от една страна, достатъчно стара, за да е утвърдила своята легитимност, но и достатъчно млада, че да позволява възможността за собствен принос. По този начин вписването в тази установена интерпретативна традиция гарантира теоретическото

значение и основните приноси от осъщественото изследване с оглед на историко-философското развитие.

По отношение на съдържателната страна на дисертационния труд, неговият основен принос е анализът на различните ракурси на органичното тяло и формулирането на разбиране за него в рамките на Лайбницовата философия.

Единството на органичното тяло

- ❖ **Формалният принцип: Живата субстанция.** Тъй като поставянето на монадите като съвършено нетелесни същности в центъра на съществуващото довежда до парадокс на мисълта и опита, едно кохерентно обяснение на света би могло да разчита само на телесната субстанция като своя базисна единица, разбрана като обединение на формален и материален компонент в чудото на сътворението и посредством „срещата” на метафизическия и физическия свят в категорията живот.
- ❖ **Материалният принцип: Принципът на хомогенността.** Съблюдавайки принципа за хомогенността и йерархията в степените по съвършенство, устройството на тази телесна субстанция е такова, че в нея са вложени безкрайно много други телесни субстанции, което гарантира единството ѝ, тъй като резултат от разлагането ѝ не са телесните субстанции, ами следващата в йерархията телесна субстанция.

Активността на органичното тяло

- ❖ **Формалният принцип: Първични сили и иманентни цели.** Установяването на наличието на първични сили във всяка една част от света довежда до приемането на всяко нещо като притежаващо живот, докато изкуствените същности се оказват единствено следствия от творческата дейност на крайното същество, което не може да създаде нещо, способно да задава собствените си цели и да се стреми към тях, както прави създадената от Бога телесна субстанция в стремежа си към съвършенство.

- ❖ **Материалният принцип: Самостоятелност и причастност.** Сътворено като телеологически насочена активна телесна субстанция или, иначе казано, машина на природата, органичното тяло се стреми към съвършенството и своето удържане като индивид и вид в съществуването чрез балансиране между своята относителна самостоятелност с оглед на извършените физиологични процеси и относителна зависимост с оглед на откриването на средства за живот и избягване на опасностите пред себе си в средата посредством серия от поведенчески модели.

Познаваемостта на органичното тяло

- ❖ **Теоретическото познание: Философия на медицината.** Крайната цел на познанието за органичното тяло е възможността за подобряване на човешкия живот чрез изкуството на медицината, изискващо третирането ѝ като холистично обединение на всички свързани с нея дисциплини; а теоретическата рамка на тази обща и най-важна естествена наука би могла да се осигури единствено от философията.
- ❖ **Практическото познание: Емпирическият досег.** Макар същинското познание да е рационалистическото достигане до причините и основанията за явленията и поради началния стадий на развитие, в който науките за живота се намират, изследването на органичното тяло трябва да се съобрази с настоящето и с оглед на този си контекст научният прогрес може да се осъществи единствено чрез прилагането на един емпирически по своя характер хипотетико-дедуктивен метод.

Като ключ за разбирането на проблематичното Лайбницово учение за органичното тяло дисертационният труд определя живота. По своята същност това е метакатегория, която не може да бъде разбрана нито в рамките на един чисто метафизически, нито в рамките на един чисто физически анализ, ами напротив – предполага и дори изисква тяхното обединение за обяснението на органичната природа в един организмичен такъв. Въвеждайки субстанциалността в общата пространствено-времева структура на съществуващия „видим” свят, тази категория е единствената, която може да преодолее методологическите затруднения пред свързването на единиците на два свята, които

единици са получили своите дефиниции в един сравнителен анализ, т.е. определени са единствено като следствие от своето противопоставяне. И все пак дълбинният анализ на подлежащите базисни онтологически фундаменти в Лайбницовото писмено наследство има друг краен резултат – полярните противоположности са не простите субстанции и телата, не монадите и феномените или агрегатите, а абсолютното битие и абсолютното нищо. Така според подлежащото фундаментално учение всичко в света следва да е част от единна йерархия; което имплицира, че трябва да бъде само по себе си обединено. А обединяването на неполярните, но все пак (като следствие от така формулираната си дефиниция) в известен смисъл противоположни, телесни и нетелесни единици е възможно единствено чрез въвеждането на една метакатегория, която да характеризира това, което е извън нищото и всичко. Доколкото не съвпадат с полюсите, а функционират само като максимални приближения към тях, дори безкрайно малкото и безкрайно голямото необходимо трябва да се подчинят на метакатегорията живот, макар и само като теоретически конструкти, мислени с оглед на целта по завършването на анализа.

Основната характеристика на всяко едно съществуващо, попадащо в класа на живите неща, т.е. на всичко с изключение на абсолютното същество, е неговата историчност. Специфичната история на всяка единица от действителността започва в мига на сътворението на най-добрия от всички възможни светове и може да приключи единствено в акта на евентуалното му унищожение в един неопределим бъдещ момент от страна на единствената сила, способна да дава и отнема живота и то не локално, ами само с оглед на цялото – Бог. Така именно историчността на живота позволява удържането на неговото единство и неговата уникалност в хода на промените, задвижени в спонтанния акт на сътворението и разгръщащи се в една крайна безкрайност, т.е. в една пространствено-времева безкрайност на съществуващ свят, ограничена от мощта на положителния полюс от йерархията на съществуващото да го унищожи.

Само Бог като абсолютно свършен в своето познание може да обхване спонтанно и цялостно историята на кое да е от безкрайно многото сътворени от него живи същества, доколкото това цялостно понятие изисква качествено различни познавателни способности – тези на твореца и то на твореца, творещ материята с оглед на избраните от него форми. Така като част от йерархията на живота творението никога не може да обхване напълно дори собствената си същност – то не може да обхване собствената си история. И именно

това е най-резонното оправдание за въвеждането на категорията за безсъзнателното във философията – един от основните приноси на Лайбниц в историята на мисълта, – а също така и за допускането на емпиричното познание в една като цяло рационалистическа обща гносеологическа рамка.

По този начин въвеждането на метакатегорията „живот“ и нейната основна характеристика – историчността – позволява да се пристъпи по един различен начин към основния предмет на дисертационния труд. Учението за органичното тяло дава възможност Лайбниц да бъде мислен от един друг ъгъл и по този начин да се обогати традиционният наследен образ за него като философ. С оглед на метафизиката този прочит позволява повдигането на въпроса „Възможно ли е да е реалист, а не идеалист, по отношение на органичното тяло?"; с оглед на гносеологията – въпроса „Възможно ли е да е емпирик, а не рационалист, в рамките на науките за живота?"; а с оглед на историята на философията – „Възможно ли е да е предшественик, а не опонент на съвременното ни разбиране за живота?". Дори към настоящия момент тези въпроси да не могат да получат окончателен отговор поради незавършения проект по обработване и публикуване на неговото писмено наследство, задаването им се изисква от самия ход на интерпретативната традиция и има едно забележително и необходимо следствие: обогатяването на представата за Лайбниц с оглед на многообразието на идеите, обединени в хармонично единство в неговата философска система.

Дисертационният труд завършва следователно с утвърждаването и оправдаването на образа на философа Лайбниц като възплъщение и архетип на неговото собствено метафизическо творение – монадата. Така в него като в център се пречупва безкрайното многообразие на идеите от миналото, собственото му настояще и бъдещето; което позволява да бъде оправдан интересът към него дори 300 години след смъртта му като към един от крайъгълните камъни на историята на философията.

Приноси

1. Разработване на различните конотации на понятието за органично тяло и поставяне на акцент върху значението на категорията „живот” и третиращия я организмичен анализ на съществуващото.
2. Обогаляване на образа на Лайбниц като философ с оглед на подлагане на съмнение на метафизическия му идеализъм и гносеологическия му рационализъм спрямо учението за органичното тяло.
3. Откриване на мястото на Лайбницовото учение за органичното тяло в съвременния му историко-философски контекст.
4. Проследяване на оказаното влияние на това учение върху съвременното понятие за органичното тяло.
5. Систематизация на основните съвременни изследователски позиции по отношение на обекта на изследване.
6. Представяне на първи дисертационен труд за философията на Лайбниц и за мястото на учението за органичното тяло в нея в рамките на българската научна общност.

Публикации

Статии

Денков, Д.; Кондова, Л. [2016]. Монадологията: *Ontotheologia More Stereometrico* в биографичен контекст, *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 7 – 60.

Кондова, Л. [2016]. Лайбниц и „Лайбниц“. Опит за онагледяване на понятието за концептуален персонаж, *Philosophia*, vol. 12, 39 – 49.

Кондова, Л. [2017]. Контекстуални и теоретически аспекти на учението за естествената машина на Г. В. Лайбниц, *Философски алтернативи*, vol. 1 (26) / 2017, 59 – 73.

Kondova, L. [2017]. Leibniz and the Fear of Incompetence: A Story from the History of Medicine, *Philosophia*, vol. 18, 49 – 58.

Кондова, Л. [под печат]. Оправдание на реалността на телесната субстанция във философията на Лайбниц срещу „фантастичната приказка“ на монадологията, *125 години университетска философия в България*.

Kondova, L. [Forthcoming]. How We Should, Could and Are Allowed to Treat the Animal Body? Leibniz and the Ethics of the Life Sciences, *Philosophy and Life Sciences in Dialogue. Theoretical and Practical Questions* (ed. T. Hoffmann, V. Kaneva). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.

Изнесени доклади

Лайбниц и „Лайбниц“. Опит за онагледяване на понятието за концептуален персонаж „Персона“, Копривщица (България), 2016.

Лайбниц и машината на квазивечното движение
„Лайбниц: 300 години безсмъртие“, София (България), 2016.

Leibniz and the Fear of Incompetence: A Story from the History of Medicine
„What were the early moderns afraid of?“, Антверпен (Белгия), 2017.

How we Should, Could and Are Allowed to Treat the Animal Body? Leibniz and the Ethics of the Life Sciences
„Bioethics in Context IV: Philosophy and Life Sciences in Dialogue. Theoretical and Practical Questions“, Китен (България), 2017.

Оправдание на реалността на телесната субстанция във философията на Лайбниц срещу „фантастичната приказка“ на монадологията
„125 години университетска философия в България“, София (България), 2017.

Преводи

Лайбниц, Г. В. [2016]. Принципите на философията, или Монадологията (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 60 – 182.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Принципи на природата и благодатта, основани на разума (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 183 – 196.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Разсъждение за съобразността на вярата с разума (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 197 – 198.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Опити за справедливостта на Бога и за свободата на човека в произхода на злото (Опити за Теодицея) (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 199 – 244.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Съкратено изложение на полемиката, сведена до формата на аргументи (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание*. София: Изток-Запад, 245 – 248.

Фишан, М. [2016]. Лайбниц и машините на природата (пр. Л. Кондова), *Философски алтернативи*, vol. 6 (25), 5 – 33.

Библиография

Абревиатури

- A** *Gottfried Wilhelm Leibniz: Samtliche Schriften und Briefe*, ed. Deutsche Akademie der Wissenschaften (Berlin, Darmstadt, and Leipzig: 1923–present).
- G** *Die philosophischen Schriften von G. W. Leibniz*, ed. C. I. Gerhardt. 7 vols. (Berlin, 1875–90).
- GM** *Die mathematischen Schriften von G. W. Leibniz*, 7 vols. ed. C. I. Gerhardt (Berlin, 1849–63).

Първична литература

1. Източници на кирилица

- Аристотел. [2000]. *Метафизика* (пр. Н. Гочев, И. Христов; ред. Д. Гичева-Гочева). София: СОНМ.
- Бейкън, Ф. [1968]. *Нов органон* (пр. М. Марков). София: Наука и изкуство.
- Бейкън, Ф. [2012]. *Новата Атлантида*. София: Сиела.
- Декарт, Р. [1978]. Размишления върху първата философия (пр. Д. Меламед, М. Шишкова, Е. Димчева, А. Драгиев), *Избрани философски съчинения* (съст. К. Дарковски). София: Наука и изкуство, 321 – 388.
- Декарт, Р. [1978]. Страстите на душата (пр. Д. Меламед, М. Шишкова, Е. Димчева, А. Драгиев), *Избрани философски произведения* (ред. К. Дарковски). София: Наука и изкуство, 622 – 725.
- Кампанела, Т. [1971]. *Градът на слънцето* (пр. Л. Павлов). София: Партиздат.
- Кант, И. [2013]. *Критика на чистия разум* (пр. Ц. Торбов, ред. В. Топузова). София: Проф. Марин Дринов.
- Лайбниц, Г. В. [1974]. *Нови опити върху човешкия разум* (пр. Т. Томов; ред. М. Марков). София: Наука и Изкуство.
- Лайбниц, Г. В. [2009]. Разсъждение за метафизиката (пр. А. Лозев), *Трансцендентални езици на метафизиката* (ред. В. Канавров). Благоевград: Университетско издателство на ЮЗУ „Неофит Рилски”, 492 – 533.

Лайбниц, Г. В. [2012]. Нова система на природата и общуването между субстанциите, както и единството между душата и тялото (пр. О. Касабов), *Philosophia*, vol. 1. [Online]. [Последен достъп: 05 декември 2017]. Достъпно на: https://philosophiajournal.files.wordpress.com/2017/01/295-307_phil-01-2012_leibniz.pdf

Лайбниц, Г. В. [2014]. Образец на динамиката. За разкриването на достойните за учудване закони на природата, които се отнасят до силите и взаимодействията на телата, и за проследяването им до техните причини (пр. Хр. Тодоров), *Philosophia Naturalis*, I част (ред. В. Видински). София: Университетско издателство на СУ, 130 – 154.

Лайбниц, Г. В. [2014]. Откъс от Динамика за способността и законите на телесната природа (1689-90) (пр. Хр. Тодоров), *Philosophia Naturalis*, I част (ред. В. Видински). София: Университетско издателство на СУ „Св. Климент Охридски”, 102 – 108.

Лайбниц, Г. В. [2015]. За коренния произход на нещата (пр. Л. Денкова), *Монадология* (ред. Л. Денкова). София: Изток-Запад, 37 – 66.

Лайбниц, Г. В. [2015]. За природата на тялото и движещите сили (пр. Л. Денкова), *Монадология* (ред. Л. Денкова). София: Изток-Запад, 83 – 100.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Опити за справедливостта на Бога и за свободата на човека в произхода на злото (Опити за теодицея) (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 199 – 244.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Принципи на природата и благодатта, основани на разума (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 183 – 196.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Принципите на философията или Монадологията (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 60 – 182.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Разсъждение за съобразността на вярата с разума (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 197 – 198.

Лайбниц, Г. В. [2016]. Съкратено изложение на полемиката, сведена до формата на аргументи (пр. Л. Кондова), *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 245 – 248.

Лайбниц, Г. В., Кларк, С. [2014]. Кореспонденция (пр. С. Стефанов, О. Касабов), *Philosophia Naturalis*, I част (ред. В. Видински). София: Университетско издателство на СУ, 166 – 257.

Лайбниц, Г. В., Хюйгенс, К. [2014]. Откъси от тяхната кореспонденция (пр. Хр. Тодоров, В. Тодорова), *Philosophia Naturalis*, I част (ред. В. Видински). София: Университетско издателство на СУ „Св. Климент Охридски”, 114 – 130.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Было время (пер. Я. М. Боровской), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 214 – 218.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Два отрывка о принципе непрерывности (пер. А. Воден, Г. Баммель), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 203 – 214.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Два отрывка о свободе (пер. Н. А. Федоров), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 307 – 318.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Краткое доказательство примечательной ошибки Декарта (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 118 – 214.

Лейбниц, Г. В. [1982]. О первой материи (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 115 – 116.

Лейбниц, Г. В. [1982]. О предопределенности (пер. Ц. Т. Арзаканьян), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 237 – 243.

Лейбниц, Г. В. [1982]. О приумножении наук (пер. Г. Г. Майоров), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 164 – 202.

Лейбниц, Г. В. [1982]. О самой природе, или природной силе и деятельности творений (пер. В. П. Преображенский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 291 – 307.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Об усовершенствовании первой философии и о понятии субстанции (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 244 – 246.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Опровержение атомов, почерпнутое из (идеи) соприкосновения атомов (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 219 – 223.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Письмо к Косту о „необходимости и случайности” (пер. С. Грузенберг), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 378 – 383.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Письмо к Якобу Томазиу о возможности примирить Аристотеля с новой философией (пер. Н. А. Басистов), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 85 – 103.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Порядок есть в природе (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 234 – 236.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Против картезианцев, о законах природы и истинной оценке движущих сил (пер. Я. М. Боровский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 224 – 233.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Свидетельство природы против атеистов (пер. В. П. Преображенский), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 78 – 84.

Лейбниц, Г. В. [1982]. Существуют две секты натуралистов (пер. Г. М. Файбусовича), *Сочинения в четырех томах*, том I (ред. В. В. Соколов). Москва: Мысль, 103 – 106.

Лейбниц, Г. В. [1984]. Замечания к общей части Декартовых „Начал” (пер. Н. А. Федоров), *Сочинения в четырех томах*, том III (ред. Г. Г. Майоров, А. Л. Субботин). Москва: Мысль, 165 – 219.

Лейбниц, Г. В. [1984]. Переписка с П. Бейлем, *Сочинения в четырех томах*, том III (ред. Г. Г. Майоров, А. Л. Субботин). Москва: Мысль, 345 – 371.

Лейбниц, Г. В. [1984]. Переписка с С. Фуше, *Сочинения в четырех томах*, том III (ред. Г. Г. Майоров, А. Л. Субботин). Москва: Мысль, 267 – 297.

Луман, Н. [2007]. *Введение в системную теорию* (пер. К. Тимофеевой). Москва: Логос, 1 – 202.

Матурана, Ум., Варел, Фр. [2001]. *Дерево познания* (пер. Ю. А. Данилова). Москва: Прогресс-Традиция.

Спиноза, Б. [1981]. *Этика* (пр. М. Беловеждова). София: Наука и искусство.

Хобс, Т. [1994]. Основы на философията: За тялото (пр. М. Марков), *Европейска философия XVII – XVIII в. Антология*, том I (съст. Е. Панова, И. Стефанов, С. Петканова, Л. Генова). София: Университетско издателство на СУ, 31 – 83.

2. Източници на латиница

Anonymous. [2007]. Account of a Letter from Mr Leibniz to the Abbe de St. Pierre, on a Talking Dog (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/dog.htm>

Aristotle. [2015a]. *On the Generation and Corruption* (transl. H. H. Joachim). Adelaide: ebooks@Adelaide. [Online]. [Accessed 11 February 2018]. Available from: <https://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/corruption/index.html>

Aristotle. [2015b]. *Physics* (transl. R. P. Hardie, R. K. Gaye). Adelaide: ebooks@Adelaide. [Online]. [Accessed 11 February 2018]. Available from: <https://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/physics/index.html>

Kant, I. [2002]. On a discovery whereby any new critique of pure reason is to be made superfluous by an older one (transl. Henry Allison), *Theoretical Philosophy after 1781* (ed. H. Allison, P. Heath). New York: Cambridge University Press, 271 – 337.

Leibniz, G. W. [1981]. *Monadologia. Edicion trilingüe*, Oviedo: Pentalfa Ediciones, 71 – 157.

- Leibniz, G. W. [1989a]. A Brief Demonstration of a Notable Error of Descartes and Other Concerning a Natural Law (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 296 – 302.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Considerations on Vital Principles and Plastic Natures, by the Author of Pre-established Harmony (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 586 – 590.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Correspondence with De Volder, 1699-1706 (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 515 – 541.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Correspondence with Des Bosses, 1709-15 (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 596 – 617.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Discourse on Metaphysics (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 303 – 330.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Letters to Louis Bourguet (1714-15) (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 661 – 665.
- Leibniz, G. W. [1989b]. On Nature Itself or, on the Inherent Force and Actions of Created Things, Toward Confirming and Illustrating Their Dynamics (transl. R. Ariew, D. Garber), *Philosophical Essays* (ed. R. Ariew, D. Garber). Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing Company, 155 – 167.
- Leibniz, G. W. [1989a]. Specimen Dynamicum (transl. L. E. Loemker), *Philosophical Papers and Letters. A Selection*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 435 – 461.
- Leibniz, G. W. [1992]. On the Seat of the Soul, *De Summa Rerum. Metaphysical Papers, 1675-1676* (transl. G. H. R. Parkinson). New Haven & London: Yale University Press, 33 – 35.
- Leibniz, G. W. [1992]. On the Union of the Soul and Body, *De Summa Rerum. Metaphysical Papers, 1675-1676* (transl. G. H. R. Parkinson). New Haven & London: Yale University Press, 35 – 37.
- Leibniz, G. W. [2003, 2009]. On an Instrument or Great Art of Thinking (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/instrument.htm>
- Leibniz, G. W. [2003b]. To André Morell (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/morellmay1698-slt.htm>

Leibniz, G. W. [2003c]. To Electress Sophie (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/sophie1696-slt.htm>

Leibniz, G. W. [2003d]. To Louis Bourguet (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/bourguetmarch1716.htm>

Leibniz, G. W. [2003e]. To Pierre Desmaizeaux (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/desmaizeaux1711.htm>

Leibniz, G. W. [2003a]. The Distinction of Mind and Body (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/distinction.htm>

Leibniz, G. W. [2004, 2006]. To Nicolas Malebranche (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/malebranche1676.htm>

Leibniz, G. W. [2004, 2007]. Notes on Henry More's "The Immortality of the Soul" (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/more2.htm>

Leibniz, G. W. [2004, 2013]. To Simon Foucher (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/foucher.htm>

Leibniz, G. W. [2004a]. How the Soul acts on the Body (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/howthesoul.htm>

Leibniz, G. W. [2004b]. To Louis Bourguet (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/bourguet1714.htm>

Leibniz, G. W. [2004c]. To Nicolas Malebranche (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/malebranche1698.htm>

Leibniz, G. W. [2004d]. To Nicolas Malebranche (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/malebranche1699.htm>

Leibniz, G. W. [2004e]. To Nicole Remond (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/remond1715.htm>

Leibniz, G. W. [2004f]. To Nikolaus Hartsoeker (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/hartsoeker1710.htm>

Leibniz, G. W. [2004g]. To Nikolaus Hartsoeker (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/hartsoeker1711.htm>

Leibniz, G. W. [2004h]. Trinity. Mind (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/trinity.htm>

Leibniz, G. W. [2005, 2007]. Analysis of Abbe Lanion's "Meditations on Metaphysics" (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/lanion.htm>

Leibniz, G. W. [2005a]. Cartesianism, the Antechamber of the True Philosophy (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/cartesianism.htm>

Leibniz, G. W. [2005b]. On Reason and Divination (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/divination.htm>

Leibniz, G. W. [2005c]. On the Animal's Soul (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/soul.htm>

Leibniz, G. W. [2005d]. To Duchess Sophie (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/sophie1692.htm>

Leibniz, G. W. [2005e]. To Friedrich Wilhelm Bierling (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/bierling1712.htm>

Leibniz, G. W. [2005f]. To Johann Bernoulli (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/bernoulli.htm>

Leibniz, G. W. [2005g]. To Johann Christian Schulenburg (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/schulenburg.htm>

Leibniz, G. W. [2005h]. To Johann Georg Liebknecht (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/liebknecht.htm>

Leibniz, G. W. [2005i]. To the Marquis de l'Hospital (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/hospital2.htm>

Leibniz, G. W. [2005j]. Whether the Essence of Body consists in Extension (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/essence-slt.htm>

Leibniz, G. W. [2006a]. Revolution (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/revolution.htm>

Leibniz, G. W. [2006b]. To (and from) Gerhard Wolter Molanus (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/leibnizmolanus.htm>

Leibniz, G. W. [2006c]. To Nicole Remond (transl. D. J. Cook), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/remond1714.htm>

Leibniz, G. W. [2006d]. To/from Wilhelm Ernst Tentzel (Selections) (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/tentzel.htm>

Leibniz, G. W. [2007, 2009]. To the Marquis de l'Hospital (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/hospital3.htm>

Leibniz, G. W. [2007a]. Note on Goat and 'the Vapors' (transl. J. E. H. Smith), *The Leibniz Review*, vol. 17, 168 – 175.

Leibniz, G. W. [2007a]. The Organ of Taste (transl. J. E. H. Smith), *The Leibniz Review*, vol. 17, 176 – 177.

Leibniz, G. W. [2007b]. 34. Leibniz to Des Bosses (transl. Br. Look, D. Rutherford), *The Leibniz-Des Bosses Correspondence* (ed. Br. Look, D. Rutherford). New Haven & London: Yale University Press, 165 – 173.

Leibniz, G. W. [2007c]. Explanation of Binary Arithmetic (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/binary.htm>

Leibniz, G. W. [2007d]. On the Cessation of Distinct Thoughts without the Extinction of the Soul (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/cessation.htm>

Leibniz, G. W. [2007e]. To Christian Philipp (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/philipp2.htm>

Leibniz, G. W. [2007f]. To Christian Philipp (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/philipp.htm>

Leibniz, G. W. [2007g]. To Ehrenfried Walter von Tschirnhaus (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/tschirnhaus.htm>

Leibniz, G. W. [2007h]. To Simon Foucher (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/foucher1686.htm>

Leibniz, G. W. [2008a]. Book II: Ideas, *New Essays on Human Understanding* (transl. Jonathan Bennett). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/leibniz1705book2.pdf>

Leibniz, G. W. [2008b]. Letter on Cartesianism, sent to an Unidentified Correspondent (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/cartesianism1679.htm>

Leibniz, G. W. [2008c]. *Protogaea* (transl. and ed. C. Cohen, A. Wakefield). Chicago & London: The University of Chicago Press.

Leibniz, G. W. [2009]. Body is not a Substance (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/bodysubstance.htm>

Leibniz, G. W. [2011]. Appendix 2: “Directions Pertaining to the Institution of Medicine” (transl. J. E. H. Smith), *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life* (ed. J. E. H. Smith). Princeton & Oxford: Princeton University Press, 275 – 287.

Leibniz, G. W. [2011]. Appendix 2: “The Animal Machine” (transl. J. E. H. Smith), *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life* (ed. J. E. H. Smith). Princeton & Oxford: Princeton University Press, 288 – 289.

Leibniz, G. W. [2011]. Appendix 3: “The Human Body, Like That of Any Animal, Is a Sort of Machine (1680-86)” (transl. J. E. H. Smith), *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life* (ed. J. E. H. Smith). Princeton & Oxford: Princeton University Press, 290 – 296.

Leibniz, G. W. [2011]. Appendix 4: “On Writing the New Elements of Medicine (1682-83)” (transl. J. E. H. Smith), *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life* (ed. J. E. H. Smith). Princeton & Oxford: Princeton University Press, 297 - 302

Leibniz, G. W. [2012]. *Essais de Théodicée, Œuvres de Leibniz*, série II, San Bernadino: Adeg Graphics LLC, 1 – 388.

Leibniz, G. W. [2014]. *Reflections on the Souls of Beasts* (transl. D. Rutherford). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/rutherford/Leibniz/translations/Beasts.pdf>

Leibniz, G. W. [2015]. To John Arnold (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: = <http://leibniz-translations.com/arnold.htm>

Leibniz, G. W. [2016]. Animadversions Concerning Certain Assertions of the True Medical Theory, *The Leibniz-Stahl Controversy* [transl. and ed. Fr. Duchesneau, J. E. H. Smith]. New Haven & London: Yale University Press, 16 – 51.

Leibniz, G. W. [2016]. Leibniz’s Exceptions and Stahl’s Replies, *The Leibniz-Stahl Controversy* (transl. and ed. Fr. Duchesneau & J. E. H. Smith). New Haven & London: Yale University Press, 246 – 409.

Leibniz, G. W. [n.d.]. *Text Related to Leibniz’s Comments on his Discussion with Fardella* (transl. and ed. J. K. McDonough). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: http://www.people.fas.harvard.edu/~jkmcdon/files/papers/Translations/04_Texts%20Related%20to%20Fardella%20Notes.pdf

Luhmann, N. [2013]. *Introduction to System Theory* (transl. P. Gilgen). Cambridge: Polity Press.

Stahl, G. [2016]. Preface to “Negotium otiosum”, *The Leibniz-Stahl Controversy* (transl. and ed. Fr. Duchesneau & J. E. H. Smith). New Haven & London: Yale University Press, 4 – 15.

Varela, F. [1997]. Patterns of Life: Intertwining Identity and Cognition, *Brain and Cognition*, vol. 34, 72 – 87.

Вторична литература

1. Източници на кирилица

Видински, В. [2011]. Срещу вътрешната телеология на автопойезиса (остаряването и футуристичните програми), *Философски алтернативи*, vol. 20 (6), 49 – 59.

Видински, В. [2015]. Срещата на Лайбниц със Спиноза и разгръщането на възможните светове, *Философски семинари (Гьолечица – 30 години)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 86 – 102.

Денков, Д., Кондова, Л. [2016]. Монадологията: *ontotheologia more stereometrico* в биографичен контекст, *Монадологията. Четириезично издание* (ред. Д. Денков). София: Изток-Запад, 7 – 59.

Надлър, С. [2009]. *Най-добрият от всички възможни светове. Един разказ за философите, за Бога и за злото* (пр. И. Манушева). София: Кибеа.

Погребиски, И. [1973]. *Г. В. Лайбниц*. София: Техника

Фейербах, Л. [1974]. Изложение, развитие и критика философии Лейбница (пер. Н. Полилова), *История Философии. Собрание произведений в трех томах*, т. II (ред. М. М. Григорьяна). Москва: Мысль, 102 – 403.

Фишан, М. (2016). Лайбниц и машините на природата (пр. Л. Кондова), *Философски алтернативи*, vol. 6 (25), 5 – 33.

Фишер, К. [2005]. Восходящий порядок вещей или мировая гармония (пер. Н. Полилова), *История новой философии: Лейбниц* (ред. А. Панченко). Москва: АСТ, 442 – 459.

Фишер, К. [2005]. Учение о нравственности: развитие воли (пер. Н. Полилова), *История новой философии: Лейбниц* (ред. А. Панченко). Москва: АСТ, 508 – 528.

2. Източници на латиница

Adams, R. [1983]. Phenomenalism and Corporeal Substance in Leibniz, *Midwest Studies in Philosophy*, vol. 8 (1), 217 – 257.

Andrault, R. [2011]. Chapter 7: “The Machine Analogy in Medicine: A Comparative Approach to Leibniz and His Contemporaries”, *Machines of Nature and Corporeal Substances in Leibniz* (ed. J. E. H. Smith, O. Nachtomy). Berlin: Springer, 95 – 114.

Antognazza, M. R. [2017]. Philosophy and Science in Leibniz, *Tercentenary Essays on the Philosophy and Science of Leibniz* (ed. L. Strickland, E. Vynckier, J. Weckend). Cham: Palgrave Macmillan, 19 – 46.

Arthur, R. [2004]. *The Enigma of Leibniz's Atomism*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://www.humanities.mcmaster.ca/~rarthur/papers/Leibniz.atomism.pdf>

Arthur, R. [2006]. Animal Generation and Substance in Sennert and Leibniz, *The Problem of Animal Generation in Early Modern Philosophy* (ed. J. Smith). Cambridge: Cambridge University Press, 147 – 174.

Arthur, R. [2017]. Leibniz, Organic Matter and Astrobiology, *Tercentenary Essays on the Philosophy and Science of Leibniz* (ed. L. Strickland, E. Vynckier, J. Weckend). Cham: Palgrave Macmillan, 81 – 107.

Barbieri, M. [2003]. Chapter One: “The Microscope and the Cell”, *The Organic Codes: An Introduction to Semantic Biology*. Cambridge: Cambridge University Press, 9 – 31.

Becchi, A. [2017]. Between Learned Science and Technical Knowledge: Leibniz, Leeuwenhoek and the School for Microscopists, *Tercentenary Essays on the Philosophy and Science of Leibniz* (ed. L. Strickland, E. Vynckier, J. Weckend). Cham: Palgrave Macmillan, 47 – 79.

Beeley, P. [1997]. Response to Arthur, Mercer, Smith and Wilson, *Leibniz Society Review*, 1997, vol. 7.

Beeley, P. [2002]. Review on Christia Mercer's “Leibniz's Metaphysics: Its Origins and Development”, *Notre Dame Philosophical Reviews*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://ndpr.nd.edu/news/leibniz-s-metaphysics-its-origins-and-development/>

Bennett, J. [2005]. Leibniz's Two Realms, *Leibniz: Nature and Freedom* (ed. D. Rutherford, J. A. Cover). Oxford: Oxford University Press, 135 – 155.

Blumenfeld, D. [1995]. Leibniz's ontological and cosmological arguments, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 353 – 381.

Blumenfeld, D. [1995]. Perfection and happiness in the best possible world, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 382 – 410.

Boehm, R. [1957]. Notes sur l'histoire des „Principes de la Nature et de la Grâce” et de la „Monadologie” de Leibniz, *Revue Philosophique de Louvain*, troisième série, vol. 55 (46), 232 - 251.

Boer, S. [2011]. Review on “The Problem of Animal Generation in Early Modern Philosophy”, *Journal of the History of Philosophy*, vol. 49 (2), 253 – 254.

Boundri, J. C. [2002]. *What was Mechanical about Mechanics? The Concept of Force between Metaphysics and Mechanics from Newton to Lagrange*. Dordrecht: Springer.

Boylan, M. [n.d.]. Galen (130-200 C.E.), *Internet Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. [Accessed 05 December 2017]. Available from: <http://www.iep.utm.edu/galen/>

- Bristow, W. [2017]. Enlightenment, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta) [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/enlightenment/>
- Brook, A. [2010]. *Kant's Attack on Leibniz's and Locke's Amphibolies*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http-server.carleton.ca/~abrook/papers/kants-attack-on-leibnizs-and-lockes-amphibolies.pdf>
- Brown, G. [1995]. Leibniz's moral philosophy, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 411 – 441.
- Brown, S., Fox, N. J. [2006]. *Historical Dictionary of Leibniz's Philosophy*. Oxford: The Scarecrow Press.
- Burkhardt, H., Degen, W. [1990]. Mereology in Leibniz's Logic and Philosophy. *Topoi* 9. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 3 – 13.
- Castaneda, H. N. [1975]. Leibniz's 1686 Views on Individual Substances, Existence, and Relations, *The Journal of Philosophy*, vol. 72 (19), 687 – 690.
- Cheung, T. [2006]. From the Organism of a Body to the Body of an Organism: Occurrence and Meaning of the Word 'Organism' from the Seventeenth to the Nineteenth Centuries, *British Journal for the History of Science*, vol. 39 (3), 319 – 339.
- Cohen, C., Wakefield, A. [2008]. Introduction, *Protogaea* (ed. C. Cohen, A. Wakefield). Chicago & London: The University of Chicago Press, 13 – 42.
- Davidson, D. [1982]. Rational Animals, *Dialectica*, vol. 36 (4), 317 – 328.
- De Boer, S. W. [2011]. Review on "The Problem of Animal Generation in Early Modern Philosophy", *Journal of the History of Philosophy*, vol. 49 (2), 253 – 254.
- Duchesneau, F. [1998]. *Les modèles du vivant de Descartes à Leibniz*. Paris: Vrin.
- Duchesneau, F. [2011]. Chapter 2: "Leibniz Versus Stahl on the Way Machines of Nature Operate", *Machines of Nature and Corporeal Substances in Leibniz* (ed. J. Smith, O. Nachtomy). Berlin: Springer, 11 – 28.
- Duchesneau, F., Smith, J. E. H. [2016]. Introduction, *The Leibniz-Stahl Controversy*. New Haven & London: Yale University Press, xiii – lxxxix.
- Fichant, M. [2003]. Leibniz et les Machines de la Nature, *Studia Leibnitiana*, vol 35 (1), 1 – 28.
- Fontenelle, B. B. [2004]. Note on the Rocks, which contain dried out Plants and Fish (transl. L. Strickland), *Leibniz Translations* (ed. L. Strickland). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://leibniz-translations.com/fish.htm>
- Garber, D. [1985]. Leibniz and the Foundations of Physics: The Middle Years, *The Natural Philosophy of Leibniz* (ed. K. Okruhlik, J. R. Brown), Berlin: Springer, 27 – 130.

- Garber, D. [1995]. Leibniz: physics and philosophy, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 270 – 352.
- Garber, D. [2008]. What Leibniz Really Said?, *Kant and the Early Moderns* (ed. D. Garber). Princeton: Princeton University Press, 64 – 78.
- Garber, D. [2009]. *Leibniz: Body, Substance, Monad*. New York: Oxford University Press.
- Guhrauer, G. [1846]. *Leibniz: Eine Biographie*. Breslau: F. Hirt.
- Haldar, H. [1917]. Leibniz and German Idealism, *The Philosophical Review*, vol. 26 (4), 378 – 394.
- Hartz, G. A. [2007]. *Leibniz's Final System. Monads, Matter and Animals*. New York: Routledge.
- Jauernig, A. [2008]. Kant's Critique of the Leibnizian Philosophy: Contra the Leibnizians, but Pro Leibniz, *Kant and the Early Moderns* (ed. D. Garber). Princeton: Princeton University Press, 41 – 63.
- Jolley, N. [1995]. Introduction, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 1 – 17.
- Jolley, N. [2005]. Introduction, *Leibniz*. New York: Routledge, 1 – 13.
- Jolley, N. [2005]. Three: The Theory of Monads, *Leibniz*. New York: Routledge, 66 – 92.
- Jolley, N. [2005]. Two: The Metaphysics of Substances: Unity and Activity, *Leibniz*. New York: Routledge, 36 – 65.
- Jorati, J. [Forthcoming]. Leibniz's Ontology of Force, *Oxford Studies in Early Modern Philosophy*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://www.marcsandersfoundation.org/wp-content/uploads/Leibnizs-Ontology-of-Force.pdf>
- Klein, J. [2016]. Francis Bacon, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta [ed.]. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/francis-bacon/>
- Lærke, M. [2011]. G. W. Leibniz's two readings of the Tractatus Theologico-Politicus, *Spinoza's "Theological-Political Treatise": A Critical Guide* (ed. Y. Melamed, M. Rosental). Cambridge: Cambridge University Press, 101 – 127.
- Lee, S. M. [2007]. *Die Metaphysik des Körpers bei G. W. Leibniz* [Dissertation]. Technische Universität Berlin, Deutschland. [Online]. [Accessed 05 December 2017]. Available from: https://depositonce.tu-berlin.de/bitstream/11303/2015/2/Dokument_26.pdf
- Levey, S. [2011]. On Two Theories of Substance in Leibniz: Critical Notice of Daniel Garber, "Leibniz: Body, Substance, Monad", *Philosophical Review*, vol. 120 (2), 285 – 320.
- Lodge, P. [1998]. The Failure of Leibniz's Correspondence with De Volder, *Leibniz Society Review*, vol. 8, 47 – 67.

- Loemker, L. E. [1989]. Introduction, *Philosophical Papers and Letters*, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 31 – 37.
- Look, B. [1998a]. From the Metaphysical Union of Mind and Body to the Real Union of Monads: Leibniz on Supposita and Vincula Substantialia, *The Southern Journal of Philosophy*, vol. 36, 505 – 529.
- Look, B. [1998b]. On an Unpublished Manuscript of Leibniz (LH IV.I.1aBI.7): New Light on the Vinculum Substantiale and the Correspondence with Des Bosses, *Leibniz Society Review*, vol. 8, 69 – 79.
- Look, B. [2002]. On Monadic Domination in Leibniz’s Metaphysics, *British Journal for the History of Philosophy*, vol. 10 (3), 379 – 399.
- Look, B. [2017]. Gottfried Wilhelm Leibniz, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (ed. Edward N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/leibniz/>
- Loftson, P. [1999]. Was Leibniz an Idealist?, *Philosophy*, vol. 74 (289), 361 – 385.
- Mates, B. [1989]. *The Philosophy of Leibniz: Metaphysics and Language*. Oxford: Oxford University Press.
- McDonough, J. [2012]. Review on Justin E. H. Smith’s “Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life”, *Notre Dame Philosophical Reviews*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://ndpr.nd.edu/news/30317-divine-machines-leibniz-and-the-sciences-of-life-2/>
- McDonough, J. [2014]. Leibniz’s Philosophy of Physics, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/leibniz-physics/>
- Mercer, C. [2002]. *Leibniz’s Metaphysics: Its Origins and Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merchant, C. [1979]. The Vitalism of Anne Conway: It’s Impact on Leibniz’s Concept of the Monad, *Journal of the History of Philosophy*, vol. 17 (3), 255 – 269.
- Nachtomy, O. [2007]. Leibniz on Nested Individuals, *British Journal for the History of Philosophy*, vol. 15 (4), 709 – 728.
- Nachtomy, O. [2008]. Review on “Leibniz and the Natural World: Activity, Passivity and Corporeal Substances in Leibniz’s Philosophy” (by P. Phemister), *British Journal for the History of Philosophy*. [Online]. [Accessed 5 December 2017]. Available from: https://ohadnachtomy.files.wordpress.com/2015/05/review_of_leibniz_and_the_natural_world.doc
- Nachtomy, O. [2009]. Leibniz and the Logic of Life, *Studia Leibnitiana*, vol 41 (1), 1 – 20.

- Nachtomy, O. [2011]. Chapter 5: Leibniz on Artificial and Natural Machines: Or What It Means to Remain a Machine to the Least of It's Parts, *Machines of Nature and Corporeal Substances in Leibniz* (ed. J. Smith, O. Nachtomy). Berlin: Springer, 61 – 80.
- Oberheim, E., Hoyningen-Huene, P. [2013]. The Incommensurability of Scientific Theories, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/incommensurability>
- Osborn, D. [n.d.]. Aristotle, *GreekMedicine.Net*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: http://www.greekmedicine.net/whos_who/Aristotle.html
- Osborn, D. [n.d.]. Galen, *GreekMedicine.Net*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: http://www.greekmedicine.net/whos_who/Galen.html
- Osler, M. [2001]. Whose Ends? Teleology in Early Modern Natural Philosophy, *Osiris*, vol. 16, 151 – 168.
- Osler, M. [n.d.]. Mechanical Philosophy, *New Dictionary of the History of Ideas*. [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://www.encyclopedia.com/history/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/mechanical-philosophy>
- Phemister, P. [2005]. *Leibniz and the Natural World. Activity, Passivity and Corporeal Substances in Leibniz's Philosophy*. Dordrecht: Springer.
- Phemister, P. [2011]. Chapter 4: Monads and Machines, *Machines of Nature and Corporeal Substances in Leibniz* (ed. J. Smith, O. Nachtomy). Berlin: Springer, 39 – 60.
- Pyle, A. [1987]. Animal Generation in the Mechanical Philosophy: Some Light on the Role of Biology in the Scientific Revolution, *History and Philosophy of the Life Sciences*, vol. 9 (2), 225 – 254.
- Rey, A.-L. [2013]. The Status of Leibniz' Medical Experiments: Provisional Empirism?, *Early Science and Medicine*, vol. 18 (4(5)), 360 - 380.
- Robinet, A. [1986] *Architectonique disjonctive automates systemiques et idealité transcendental* dans l'œuvre de G. W. Leibniz, Paris: J. Vrin.
- Robinson, H. [2012]. Dualism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/dualism/>
- Ross, G. [1984]. *Leibniz*. New York: Oxford University Press.
- Russell, B. [1900]. *A Critical Exposition of the Philosophy of Leibniz (with an Appendix of Leading Passages)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rutherford, D. [1995]. Metaphysics: The late period, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 124 – 175.

Schmaltz, T. [2014]. Nicolas Malebranche, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/malebranche/>

Shields, C. [2016]. Aristotle, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/aristotle/>

Smith, J. [2002]. Leibniz's Hylomorphic Monad, *History of Philosophy Quarterly*, vol. 19 (1), 21 – 42.

Smith, J. [2007]. The Body-Machine in Leibniz's Early Physiological and Medical Writings: A Selection of Texts with Commentary, *The Leibniz Review*, vol. 17, 141 – 148.

Smith, J. [2010]. Review on François Duchesneau's "Leibniz, le vivant et l'organisme", *The Leibniz Review*, vol. 20, 85 – 96.

Smith, J. [2011a]. Chapter Fifteen: "Leibniz and the Life Sciences", *The Bloomsbury Companion to Leibniz* (ed. B. Look). London: Continuum, 259 – 274.

Smith, J. [2011b]. Chapter Five: The Divine Preformation of Organic Bodies, *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 165 – 196.

Smith, J. [2011b]. Chapter One: "Que les philosophes medicinassent". Leibniz's Encounter with Medicine and It's Experimental Context, *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 25 – 58.

Smith, J. [2011b]. Chapter Two: "Hydraulico-Pneumaticopyrotechnical Machine of Quasi-Perpetual Motion", *Divine Machines: Leibniz and the Sciences of Life*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 59 – 93.

Smith, J. [2011c]. Chapter Six: "Machines, Souls, and Vital Principles", *The Oxford Handbook of Philosophy in Early Modern Europe* (ed. D. Clarke, C. Wilson). New York: Oxford University Press, 96 – 115.

Smith, J. [2012]. 'Spirit is a Stomach': The Iatrochemical Roots of Leibniz's Theory of Corporeal Substance, *Matter and Form in Early Modern Science and Philosophy* (ed. G. Manning). Leiden & Boston: Brill, 203 – 224.

Strickland, L. [2009]. Leibniz, the "Flower of Substance," and the Resurrection of the Same Body, *Philosophical Forum*, vol. 40 (3), 391 – 410.

Strickland, L. [2014]. *Leibniz's Monadology: A New Translation and Guide*. Edinburg: Edinburg University Press.

Whipple, J. [2013]. Leibniz's Exoteric Philosophy, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/leibniz-exoteric/>

Wilson, C. [1994]. Leibniz and the Logic of Life, *Revue Internationale de Philosophie*, vol. 48 (188(2)), 237 – 253.

Wilson, C. [1995]. The Reception of Leibniz in the Eighteenth Century, *The Cambridge Companion to Leibniz* (ed. N. Jolley). Cambridge: Cambridge University Press, 442 – 474.

Wilson, C. [1997]. Review of Beeley's "Kontinuität und Mechanismus", *Leibniz Society Review*, vol. 7.

Wilson, C. [2009]. Leibniz's Influence on Kant. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/win2009/entries/kant-leibniz/>

Woleński, J. [2012]. Reism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/reism/>

Youpa, A. [2016]. Leibniz's Ethics, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (ed. E. N. Zalta). [Online]. [Accessed 29 November 2017]. Available from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/leibniz-ethics/>